

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 december Interjú

Mit tehet itt és ma egy értelmiségi? – Ha valamivel egyetértek, azt aláírom – Parti Nagy Lajossal beszélget Rádai Eszter

– *Megszokta-e már a fülkekölni bűzét? Egy interjúban jellemezte így tavaly az ÉS-ben azt az egyre émelyítőbb, amúgy számunkra korábbról otthonos illatelegyet, amit 2010 májusa, a „fülkeforradalom” óta szívunk.*

– Itt élek ebben az országban, nem tudom, igaz, nem is akarom befogni az orrom. Egyre jobban undorodom a fülkekölnitől, és egyre kevésbé bírom, viszont nem nagyon van más választásom. Nem dönthetek úgy, hogy nem szagolom, mert a körülményeim, az életem miatt nem tudok elmenni, pedig néha nagyon szívesen megtenném...

– *Körülményeken azt kell érteni, hogy magyar íróként máshol nem tudna a szó egyik értelmében sem megélni?*

– Ezt is, de nem csak ezt. A kicsi gyerekeimet nem tudom elvinni innen. Ötvenkilenc éves vagyok, szabadfoglalkozású író, csak itt tudom felnevelni őket, ha egyáltalán. Nem jó érzés arra gondolni, hogy ha egyszer, neadjisten, meg kéne tenni, akkor lényegében tehetetlen leszek.

– *Tehát nem azért szorong igazán, hogy ez a pillanat eljöhessen, hanem azért, mert ha eljön, akkor nem teheti meg ezt a gesztust?*

– Igen. Lehetnek helyzetek, amikor bizonyos gesztusokat meg kell tenni, akár egy olyan radikálisat is, hogy az ember hátat fordít a hazájának. Mostanában gyakran jut eszembe, hogy Balassa Péterrel egyszer, még az első Orbán-kormány idején – ő akkor épp a kolozsvári egyetemen tanított, s volt egy vendéglakása, nekem pedig szintén volt egy lakásom Berlinben ahol Daad-ösztöndíjas voltam –, félig viccesen, félig komolyan arról beszélgettünk, milyen jó érzés a zsebünkben tudni egy-egy lakáskulcsot, amely két másik országban lévő lakás ajtaját nyitja...

– *Ezek szerint ez a lehetőség már akkor is eszébe jutott.*

– Teoretikusan, akkor még nagyon-nagyon teoretikusan... De akkor még nem voltak gyerekeim.

– *Magam is emlékszem, már a kilencvenes évek elején is szerettünk ilyesmiket mondani. Nem volt ebben valami színpadias önsajnálát is?*

– Mondhatnám, hogy „innen nézve” nem volt, pedig dehogynem. Kicsi hisztéria, bizonyos színpadiasság is, de főleg türelmetlenség, mert nem jött el azonnal a Kánaán... Gondoltunk,

mondunk és csináltunk butaságokat, naivságokat, de ezt inkább egyes szám első személyben mondom, bár csinálni tán nem csináltam butaságot, nem lévén politikus. Ez, a mostani helyzet súlyosan más. Ezek az érzések és félelmek nem fantomok, van mögöttük elég tapasztalat. Nem kelek és nem fekszem vele, de számon tartom, hogy ez a lehetőség is benne van a pakliban. Ebben az elboruló országban, ami megtörténhet, meg is szokott történni. Igaz, a lehető legrosszabb ritkán. Viszont az is igaz, hogy a lehető legjobb szinte soha.

– *Kanyarodjunk vissza a fülkekölnihez: lehet, hogy idővel ezt is megszokjuk? Mint a rossz szagokat, amelyektől, amikor megcsapnak, hányingerünk lesz, de aztán már nem is érezzük? Ez nem történhet meg?*

– Ez volt a hetvenes években, de akkor sem szokta meg mindenki. Attól, hogy valamibe beletörődsz, még nem szokod meg. Én inkább azt mondanám, a beletörődés elképzelhető, a megszokás nem, annál is kevésbé, mert ezek az újkádárista horthysták vagy újhorthysta kádáristák, ez az új keresztény-nemzeti rezsim nem abban érdekelt, hogy bizonyos dolgokat megtegyen, átszabjon, aztán konszolidáljon, hisz akkor kiderülne, hogy amit megtett, a teljhatalom megszerzésén túl nem szól semmiről. Ezért kell Orbánnak szakadatlanul harckészültségben tartania a taborát, klienseket és drukkereket, ezért kell egyfolytában szabadságharcot vívniuk mindenki és minden ellen, ami még nem az övék, és aki még nem hódolt be nekik, mert ha a vezér megengedné, hogy megnyugodjanak és maguk is már csak élni akarjanak, akkor, hátradőlve, látnák, hogy a király meztelen. És épp ez a nevetséges, átlátszó és persze sikeres taktika az, amitől az ember elémelyedik, és közben teljesen tehetetlennek is érzi magát. Az én ÉS-béli magyar meséim és minden, amit mondok vagy írok nyilvánosan, ennek a tehetetlenségnek a lenyomatai.

– *És ilyenkor csak az undor vezet, ki kell mondania, írnia magából ezt a rossz érzést, vagy el akar érní valami irodalmon túli célt is velük? Hiszen aki a Magyar meséket olvassa az ÉS-ben, aki azokat a lapokat forgatja, amelyekben megjelennek az írásai, az valószínűleg már előtte is egyetértett ezekkel a gondolatokkal.*

– Ez így van. Remélem, hogy a mesékben nincs szájbarágás, didaxis, nem gondolom, hogy bárkit is megváltoztathatok. Az persze jólesik, ha valakinek a nevetéstől vagy a sírva röhögéstől kicsit élesebb lesz a látása vagy épp a szaglása, és erre talán alkalmas ez a kisforma. Más hatásban vagy „eredményben” – mivel ez egy nagyon heterogén összetételű, de momentán elég egységes véleményközösség – nincs is okom reménykedni, legföljebb előfordulhat, hogy – patetikusan szólva – helyettük, a nevükben ironikusan, szatirikusan kimondok valamit, amit ők nem mondanak ki, különféle okokból. Úgy látom, ezeknek az írásoknak oka van inkább, mintsem célja, a cél legföljebb az, hogy kibeszéljem, elmondjam másoknak is, hogy a saját közérzetemet – az „íróit” és a „közéletit”, amit nem tudok és nem is akarok kettéválasztani – beleszatomnázzam egy irodalmi szövegbe. Azzal, hogy kinevettetem és kinevetem ezt az egész ránk turulosodó rezsimet. Naponta eszembe jut a Heine-mondat – egyszer utána kéne néznom, pontosan honnan való –, miszerint „az irónia a tehetetlenség fegyvere”. És ezeket az én kis szövegeimet az irónia működteti. Ezért nincs rajtuk jogilag fogás...

– *Vigyáz rá, hogy ne legyen?*

– Egyáltalán nem, de nem is kell vigyáznom, hiszen az én mesélőm egyfolytában a túlzásba vitt dicséret hangján beszél a fülkeforradalomról. Tehát komolyan veszem, mint evidenciát taglalom ezeket az elementáris marhaságokat... és persze disznóságokat. Mit mondjak, nem könnyű hétről hétre versenyre kelni a mind abszurdabb valósággal. Jobb időkben és helyeken idős Váradi András felcsúti juhász története, aki ellen 15 kiló polgármesteri lucerna lekasználása után 400 kilós takarmánylopás miatt indul eljárás, szatíra lenne, nálunk ez maga a rögválóság. Ezt én

hogyan mozdítsam el a túlzás irányába, hogyan übereljem írói eszközökkel? A politikai valóságot addig lehet überelni, amíg normális emberek csinálják a politikát. Efelől nézve nem könnyű hétről hétre szatírárt írni ott, ahol az übüizmus a mindennapok része, és Übü király maga a hús-vér valóság.

– *Kap erről valami visszajelzést az irodalmi közélet jobboldali felétől, Fidesz- vagy kormányközeli körökhöz tartozó volt barátoktól, jó ismerősöktől, kollégáktól?*

– Néha beleszaladok bizonyos „hazaáruló” kommentekbe, a múltkor nem is tudom, miért, belenéztem egy ilyenbe, de – bár ez is az anyagom – ha nem muszáj, akkor nem nyúlok bele vállig a szarba. Máshonnan nem nagyon kapok ilyenfajta visszajelzést, a jobboldali sajtó a Magyar mesékről, illetve a kötetről, amelyben megjelentek, a Fülkefor és vidékéről nem nagyon írt, azt hiszem.

– *Azokkal a kollégákkal, akik ma a jobboldalon vannak, megszakított minden kapcsolatot?*

– Nem szakítottam meg, egyszer csak megszakadt, elfoszlott. Már a nyolcvanas évek végén is nagyon kevés olyan író vagy irodalmár barátom volt, aki később radikálisan átcsúszott volna egy másik oldalra. Ismerősök, kollégák jó néhányan voltak, de közülük látványosan szakítani nem volt okom senkivel.

– *Értsem úgy, hogy egyszerre csak egy oldalon találta magát a barátaival?*

– Igen, nagyjából ez történt. Nem volt barátom, akinek a másik oldalra sodródása személyes veszteségként ért volna. Egy tágabb kollegiális térben természetesen voltak, akiket sajnáltam, hogy ennyire máshogy gondolkodunk a világról.

– *És ha közülük összefut valakivel, akkor nem fordul elő, hogy az illető azt mondja, hogy olvastam, amit írtál, és az nagyon találó volt, vagy ellenkezőleg, hogy ezt azért nem kellett volna?*

– Nem is nagyon futok velük össze. Ha mégis, akkor köszönünk egymásnak. Ők is tudják, amit tudnak, én is tudom, amit tudok, nem nagyon beszélünk.

– *És ez mióta van így? Amióta a nevezetes Döbrentei-ügy után demonstratívan és elsőként kilépett az Írószövetségből?*

– Még régebb óta, tulajdonképpen amióta minket, akik a régi Magyar Naplót szerkesztettük Dérczy Péter főszerkesztésével, 94-ben szabályosan kidobtak az Írószövetségből, mondván, ne csináljunk mi ott lapot. Ettől teljesen független a Döbrentei-ügy, amikor formálisan is kiléptünk nagyon sokan. Tehát – visszatérve a kérdésre – nem nagyon vannak ilyen kapcsolataim, de olyan nagyon nem is bánom. Persze sajnálom, hogy ennyire kettészakadt a szellemi élet, de azért ne tegyünk úgy, mintha két egyforma térfélre szakadt volna. Tetszik, nem tetszik, ennek a súlyosabb, művészileg erősebb és hitelesebb része bizony nem a mostanság nemzetinek nevezett oldalon található. Egy író legyen bizonyos fokig, a maga módján, baloldali.

– *Ebben nem vagyok biztos.*

– Jó, lehet nemzeti konzervatív is. Nagyon szeretnék olyan konzervatív magyar íróval találkozni, mint Márai, bármelyik oldalon. És nagyon szeretnék találkozni igazi, komoly, fölkészült konzervatív politikusokkal, akiket zsigerből kiver a víz, ha olyan beszédeket hallanak, amelyeket ez a kormánypárti kétharmad nemhogy beenged a parlamentbe, hanem még el is

akar tanulni a parlamenti újnnyilatoktól. Tud mondani nekem olyan civilizált országot, ahol a valódi konzervativizmusnak bármi köze lehet az efféle populista übüizmushoz?

– *Maradjunk kicsit még az Írószövetségből való demonstratív kilépésénél: annak idején tudta, hogy ezzel a gesztusával robbantani fog, hogy a példáját nagyon sokan fogják követni, ahog mondani szokták, szinte mindenki, aki számít?*

– Nem tudtam. Tényleg eszembe sem jutott robbantani. Úgy éreztem, nem tudok tovább közösséget vállalni egy szervezettel, amelynek némely tagjai nyilvánosan zsidóznak. S hogy az egyszerű tiltakozás kevés. Azt gondoltam, hogy én ebből többé, köszönöm szépen, nem kérek, és ezért kiléptem.

– *Tehát az esztétikai érzéke vagy a jó ízlése tiltakozott?*

– Mondjuk, hogy a saját mentálhigiéném miatt – ha úgy tetszik – nagyon önző módon döntöttem így.

– *Ugyanezért döntött úgy Závada Pállal együtt, hogy nem engedi a közszolgálatnak nevezett rádióban és televízióban a művei előadását?*

– Igen, Sokkal kevesebbet tüntettünk a kilencvenes években a Csúcs László által igazgatott Magyar Rádió ellen, sokkal kevesebbet, és abból hatalmas botrány lett, most pedig simán, akadálytalanul Orbán Viktor megafonjává változott a közszolgálati média. Ebben a térben én nem szeretném hallani a műveimet. Ezeket a gesztusokat szerintem meg kell tenni, ha valaki megteheti. Ha ráadásul az ember író, akkor az ilyen lépéseknek talán egy picivel, az ismertségnél fogva, nagyobb a súlyuk, azért ez is benne van. De – visszatérve az Írószövetség-botrányhoz – akkor arra jutottam, hogy én még véletlenül sem akarok egy taglistán szerepelni ezekkel a figurákkal.

– *Bevallom, velem előfordul, hogy megsajnállok közülük valakit. Magával nem?*

– De igen. Olykor én is sajnálom őket, de baj lenne, ha a sajnálat vagy a szájalom elfeledtetné, merre tereli ez a sértett hóbörgés a közgondolkodást. Csurka talán nem volt szájalomra méltó öregember a maga módján? Az volt. De amit csinált, az életveszélyes volt. Ahogy Dörner György is, bizonyos fokig, szájalomra méltó, mégis, ma egy náci alapvetésű színházat vezet Budapesten. Szóval az állásfoglalás ilyenkor nem úszható meg. Nem keresem az alkalmat, sőt nagyon vacakul érzem magam ebben a szerepben, nem akarok megmondó lenni, de ilyenkor nem tehetek másképp. És persze, hogy az ember indulatból, vagy azért, mert nem elég pontosan fogalmaz, néha ilyen látszatba keveredik, de én senki fölött nem szeretnék ítéletet mondani.

– *Beszéljünk a tiltakozás kockázatairól – ha vannak, ha érez ilyeneket. Az szemmel látható, hogy egzisztenciális hátrányok származnak belőle, és nem is csak a nyílt ellenzékiékből, az egyszerű szellemi függetlenségéből, a kritikai attitűd megtartásából is.*

– Miért, az jobb lenne, ha jutalmul kapnám, amit most büntetésből? Én ezt egyébként nem élem meg valódi kockázatnak. Amiben élünk, rémes, annak is látszik, a hazánkon már-már lemoshatatlanul ott a bélyeg, de azért ez még nem diktatúra, ha a vezér dolgozik is rajta ezerrel. Az idő azonban nem neki dolgozik, és ereje sincs hozzá, hogy ezt a slamperájt, ami ma Magyarország, átlukasenkírozza. Ráadásul egy valódi diktatúrához legelőször kerítést kéne húzni az ország köré, ha másképp nem megy, akkor szimbolikusan. Enélkül nem lehet diktatúrát csinálni.

– *Ez az Európai Unió tagjaként nem megy? Esetleg onnan kilépve?*

– Szerintem még kilépve se, ami nonszensz. Azt azonban, ha valaki indulatból, elkeseredéséből lediktatúrázza a közbeszédben Magyarországot, nagyon megértem. Orbán számára a jó kormányzás egyet jelent a vezér, konkrétan a saját teljhatalmával. Csak épp a világ, az értelmezési keret ehhez nem akar igazodni, az istennek se. Ezért amiben most élünk, az egy vacak, rosszul, sekélyesen működő, tekintélyuralmi pocsolya, ahol keménykednek velünk, ahol mindenfélét meg akarnak csinálni és csináltatni a nép mindhárom harmadával, de ez nem fog sikerülni. Mert a húszéves, a mindennapi szabadság előnyeiről ez a nép – ha tunyának, közömbösnek, tahónak mutatkozik is sokszor – nem fog lemondani. Például a kereskedelmi média mindennapi cirkuszáról – amit a rezsim momentán a tenyeréből etet, és az befogja az amúgy sem túl pörös száját –, a fogyasztás, a szabad helyváltoztatás vagy épp az internet lehetőségéről. Szerintem Magyarország most egy elrontott, feltúrt, szétzilált terepasztal, jelenlegi gondnokait és rossz, cinikus gazdáit minél hamarabb el kell küldeni az irányítópult közeléből.

– *És ebből maga az írásaival és a nyilvános gesztusaival veszi ki a részét.*

– Ennyi, igen.

– *Azt el tudja képzelni, hogy nyilvánosan, demonstratívan odaáll valamilyen politikai erő vagy akár a parlamenti és parlamenten kívüli ellenzék teljes demokratikus fele mellé, netán csatlakozik hozzájuk?*

– Én úgy érzem, a magam módján oda vagyok állva. Ha a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek legelején, amikor be akartak léptetni a pártba, azt mondhattam, hogy köszönöm, de én nem akarok párt tagja lenni, mért akarnék most?

– *De az még diktatúra volt, és állampárt.*

– Egy pártkötődés bizonyos fokig a demokráciában is véleménykötődést jelent. Az én mesterségem igencsak nyilvános, Egy írónak megvan az a privilégiuma, hogy kinyilvánítsa a véleményét. Ehhez nem kell semmilyen pártba belépni.

– *Nem bánta meg, hogy az Együtt 2014 összefogást támogató nyilatkozatot századmagával elsőként aláírta? Ez sokak szerint hatalmas öngól volt, hiszen az aláírók állítólag valamennyien baloldaliként azonosíthatók, afféle „folytonosan aláíró celebek”, akik elriasztanak minden jó szándékú jobboldalit. Vagyis épp a jobb- és baloldali demokraták öszszefogását akadályozzák meg.*

– Arról nem tehetek, hogy senki, aki középen vagy attól jobbra látszik állni, nem merte ehhez a nevét adni, pláne nem az, aki Fidesz-közeliént azonosítható. Tudtommal megkerestek egy csomó szolidabban gondolkodó jobboldali vonzalmú embert is, ők azonban nem vállalták... Erről én nem tehetek.

– *Maga viszont gyakran aláír...*

– Ez egy gesztus, állampolgári véleménynyilvánítás. Ha valamivel egyetértek, azt aláírom. Miért ne tenném? De hogy a konkrét kérdésére is válaszoljak: az Együtt 2014-et azért támogatom, mert más lehetőséget nem látok – és azt hiszem, ebben egyetértünk mindannyian, akik ott álltunk az Erzsébet híd tövében október 23-án a Bajnai-beszéd alatt –, mint azt, hogy a lehető legtöbb szervezet együtt, egy közös lista állításával próbálja meg legyőzni a másik oldalt, ahova

a Jobbikot is beleértem egyébként. Másképp nem fog menni. És ha így együtt átjutottak a tűfokán, utána megint szét lehet válni. De ha ezt a most kormányzó alakulatot nem vagyunk képesek 2014-ben kiszorítani a hatalomból, amire nagy esély van egyébként, akkor itt annyira tönkremegy minden, hogy utána százszor nehezebben, százszor kínosabban, és százszor kevesebb eséllyel lehet majd bármit helyreállítani. Nem hiszem, hogy magánszemélyeknek ebben a mozgalomban annál több dolguk lehetne, mint támogatni az összefogást, viszont – ha egyetértenek vele – ennél kevesebb sem.

– *Azt gondolja, az ember akár a változtatás reménye nélkül is felelősnek kell hogy érezze magát?*

– Igen, akkor is terhel bizonyos felelősség. Onnan is származtathatom ezt a felelősséget, hogy felnőtt ember voltam, amikor a rendszerváltozás megtörtént, ezért arányosan én is felelős vagyok azért, hogy egy rohamcsapat a kétharmados felhatalmazást megcsúfolva einstandolta a hazámat.

– *Most, amikor veszélyben van mindaz, ami a rendszerváltással az öünkbe hullott, mert persze nem magunk vívtuk ki, akkor hogyan gondol vissza az elmúlt húsz év demokratikus működésére? A maga számára inkább boldog vagy inkább boldogtalan korszak volt?*

– Inkább úgy mondanám, sokáig nem volt boldogtalan. Az ember a bőrén érezte, hogy mennyire vacakul működik, és nagyon nehéz volt elviselni a rengeteg szutykot és ostobaságot, ami följött a társadalom refluxos gyomrából. De az illúzióim nagyjából 2006-ig megvoltak, azóta vészesen fogyatkoznak. Persze ha tehetek valamit a demokrácia védelmében, ami nem jár önfeladással, amit még el tudok fogadni magamtól, azt meg fogom tenni. Többet nem, például biztos, hogy nem fogok piárbeszédet írni... Hogy mennyire hiszek a dolog megvalósíthatóságában, a sikerben, az más kérdés. Szeretnék benne hinni, de rettentő rossz állapotúnak gondolom ezt az egész ellenzéki oldalt, holdudvarostól, mindenestül. Úgy látom, hogy amire vállalkoztak – vagy vállalkoztunk –, az majdhogynem a megvalósíthatatlanság határán van. Ez a bajom vele, illetve ez a félelmem. Mégis, ez az egyetlen esély a változásra, enélkül semmi nem lesz. Szerintem legelőször, pár héten belül azt kéne eldönteni, hogy amennyiben ezt az egészen vérlázító és tényleg übüista választási törvényt átveri a kormánypárt, akkor a demokratikus oldal nekiinduljon-e egyáltalán a választásoknak, vagy bojkottálja azt, sőt akár ezt az egész mostani parlamentesdit is...

– *Ne vegyen részt, ne induljon a választásokon, hirdessen bojkottot?*

– Igen, esetleg. Ez se nehezebb, mint hegynek felfele, naponta változó szabályok között futballozni. Egy olyan választáson, ahol csak az egyik oldal indul el, a győztes sem nyer. Nagyon nagy a tét, nemcsak a végleges kicsúszás Európából, hanem hogy a társadalom alsó egytizede egyáltalán túlélje, ne haljon éhen, ne fagyjon meg. A külföldre menők visszajöhetnek, ők nem. Ha újabb négy évig marad a Nemzeti Együttműködés Rendszere, ebbe a „mindenki annyit ér, amennyije van” mentalitásba, ebbe az unortodox szociálpolitikába a legszegényebbek belehalnak.

– *És azt gondolja, megvalósítható a választási bojkott?*

– Nem hiszem. Én pillanatnyilag a választási összefogást is, a bojkottot is megvalósíthatatlannak látom.

– *De akkor mégis miért? Mondjuk úgy, „itt állok, másként nem tehetek” alapon?*

Tetszik

309 ember kedveli. Legyél te az első az ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Mit tehet itt és ma egy értelmiségi? – Tessék nekiállni! – Fischer Ivánnal beszélget Rádai Eszter** – Nemrég egy interjúban arról beszélt, hogy afféle kétlaki életet...
2. **Mit tehet itt és ma egy értelmiségi? – Pedig meg lehet szólalni... – Ungváry Rudolffal beszélget Rádai Eszter** – Jól látom, hogy már jó régen rosszul érzi magát...
3. **„Szabadságharcos üzemmód” Oszkó Péterrel beszélget Rádai Eszter** – Drukkolok nekik, hogy sikerüljön – ezt mondta az egyik...
4. **„Minden megtörténhet” Radnóti Sándorral beszélget Rádai Eszter** – 2003 januárjában a Mozdó Világban arra a kérdésre, mit...
5. **„Kiírjuk magunkat Európából” – Göncz Kingával beszélget Rádai Eszter** – A Nézőpont Intézet elemzése szerint ön az elmúlt évben...

Cimkék: **Rádai Eszter**